

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Saari, Dominic

Title: Ukrainan informaatioidankäynti narratiivien ja mediankäytön näkökulmasta

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

Rights: CC BY-NC 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Please cite the original version:

Saari, D. (2023). Ukrainan informaatioidankäynti narratiivien ja mediankäytön näkökulmasta. In M. Palokangas (Ed.), *Sodan usvaa II : Sodankäynnin laaja-alaisuus* (pp. 177-185). Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja. 2, Tutkimuselosteita / Maanpuolustuskorkeakoulu, sotataidon laitos, 27. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3394-7>

UKRAINAN INFORMAATIOSODANKÄYNTI NARRATIIVIEN JA MEDIANKÄYTÖN NÄKÖKULMASTA

Dominic Saari¹

Venäjänsä laajentaessa laiton hyökkäystään helmikuussa 2022 täytti kansainvälinen informaatiotila pian video- ja kuvamateriaalilla konfliktista. Sodasta raportoitiin hanakasti perinteisessä mediassa, mutta pian myös konflikti otti vallan sosiaalisesta mediasta. TikTokissa, Twitterissä ja Instagramissa alkoivat pyöriä erinäiset videot, joissa muun muassa venäläistä kalustoa tuhoetaan lennokeilla ja ukrainalaiset maanviljelijät vetävät traktoreilla hylättyjä panssarivaunuja. Venäjä on jäänyt tässä informaatiokamppailussa täysin pimentoon ja tämä johtuu lähinnä Ukrainan erittäin taitavasta viestinnästä. Tässä artikkelissa vastaan seuraaviin kysymyksiin: Millaista viestintää Ukraina tekee? Miten Ukraina konkreettisesti levittää omaa narratiiviaan? Mitä tunteita se pyrkii informaatiovaikuttamisellaan herättämään? Miten se on onnistunut?

Artikkelin pohjana toimii Harold Lasswellin klassinen kommunikaatiomalli, jossa selvitetään viestin alkuperä, levitysalusta, sisältö, kohde ja teho.² Artikkelin rakentuu aluksi lyhyestä taustoituksesta, jossa käydään läpi mitä Ukraina on oppinut ennen 24.2.2022 tapahtunutta sotatoimien laajennusta. Tämän jälkeen käsitellään Ukrainan luomaa narratiivia Seymour Chatmanin ja Gérard Genetten yleisen kerronnan teorian kautta. Seuraavina käsittelyssä ovat alaluvut narratiivien levitystekniikoista sekä niiden tehosta. Lopuksi nostetaan esille keskeisiä oppitunteja mitä konflikti on tarjonnut.

Kahdeksan vuoden oppitaipele

Laajamittaisen uuden hyökkäyksen alettua 24. helmikuuta 2022 oli Ukraina jo harjaantunut informaatiotodankäynnissä. Ukrainan vuoden 2014 vallankumouksen aikana sen väestöön kohdistui valtavia määriä disinformaatiota ja propagandaa, joilla pyrittiin vaikuttamaan yleiseen mielialaan. Venäjä hyödynsi tässä sen lukuisia televisiokanavia niin Venäjällä kuin Ukrainassa ja käytti näitä kohdistukseen propagandaansa tiettyihin väestöryhmiin, esimerkiksi venäjänkielisiin ukrainalaisiin. RT:n kaltaisten televisiokanavien lisäksi propagandaa levitettiin sosiaalisessa mediassa bottien ja trollien avulla.³ Länteen lähetetyssä Venäjän propagandassa yritettiin lähinnä hämmentää tilannekuvaa ja tukea Venäjän syyttömyyttä. Ukraina reagoi tähän estämällä venäläisten televisiokanavien toiminnan Ukrainassa pyrkien korvaamaan nämä omilla uusilla tv-kanavilla. Samalla se jakoi tietoiskuja sisältäviä lentolehtisiä kansalaisilleen ja perusti useita

1 Dominic Saari (s. 1996) on filosofian maisteri, joka toimii projektitutkijana Jyväskylän yliopiston KILPI-tutkimushankkeessa. Tutkimushanke pyrkii kehittämään kognitiivisen ja informaatiopsykologisen turvallisuuden opetusta ja tutkimusta Suomessa.

2 Berger, Arthur Asa: *50 Ways to Understand Communication. A Guided Tour of Key Ideas and Theorists in Communication, Media, and Culture*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham 2006, s. 31–32.

3 Tsekhanovska, Oleksandra & Liubov Tsybulska: *Evolution of Russian Narratives About Ukraine and Their Export to Ukrainian Media Space*. Ukraine Crisis Media Center 2021. [<https://uacrisis.org/en/russian-narratives-about-ukraine7>], luettu 13.3.2023.

faktantarkistussivuja yhdessä aktivistien kera.⁴ Vuonna 2017 informaatiopuolustuksen nimissä Ukraina esti pääsyn useille internet-sivuille, kuten esimerkiksi suosittuun sosiaaliseen mediaan VKontakteen.⁵ Tätä kieltoa laajennettiin 2.2.2021 koskemaan myös kolmea väitetysti ukrainalaisoligarkki Viktor Medvedtšukin omistamaa Venäjä-myönteistä tv-kanavaa.⁶

Venäläisen propagandan rajoittaminen, oman viestinnän kehittäminen sekä yhteiskunnan suurempi valvutuneisuus heikensi venäläisen informaatiovaikuttamisen tehoa merkittävästi.⁷ Esimerkiksi vuonna 2010 Kiovan kansainvälisen sosiologian laitoksen tekemän kyselyn mukaan 93 prosenttia ukrainalaisista suhtautui Venäjään myönteisesti, mutta 2016 tämä oli romahtanut 17 prosenttiin.⁸ Tätä edesauttoi ajoittain venäläisten kömpelö, ristiriitainen ja turhan aggressiivinen propaganda, mitä kuvaa parhaiten kaoottinen ja absurdi propaganda MH17:n alasampumisen yhteydessä.⁹ Venäjän propaganda oli silti vaarallinen väline epästabiilissa maassa ja se teki tuhojaan Ukrainan lisäksi myös muualla Euroopassa. Ukrainalaisten resilienssin kasvaessa, tuli informaatiovaikuttamisen torjunnasta viranomaisten lisäksi myös tavallisten kansalaisten taistelu.

Ukrainan luomat narratiivit

Informaatio-operaatioiden menestys vaatii teknologian ja kohdistetun levikin lisäksi toimivia narratiiveja. Ukrainassa on ollut jo kauan ennen venäläisten aggressiota taistelu vallitsevista narratiiveista. Venäläinen propaganda on osoittautunut erityisen kömpelöksi. Venäjä on esimerkiksi todennut, ettei Ukrainalla ole historiallista perustetta omalle valtiolle, sekä verrannut lännen tukea Ukrainalle muun muassa holokausiin ja operaatio Barbarossaan.¹⁰ Tämän aitoa tehoa Venäjän sisäisessä informaatiotilassa on vaikea mitata, mutta länsimaissa se ei ole saanut varteenotettavaa kannatusta. Ukrainan panostus on ollut oman tarinansa luomisessa ja se on käyttänyt siihen runsaasti eri keinoja, jotka selkenevät parhaiten käyttämällä Chatmanin ja Genetten yleisen kerronnan teoriaa. Teorian mukaan kertomus eritellään kolmeen tasoon: luotua

4 NATO Stratcom COE: *Russian Information Campaign against Ukrainian State and Defence Forces*. Riga, 9.6.2016. [https://stratcomcoe.org/pdfs/?file=/publications/download/infoops_report_summary_09062016.pdf?zoom=page-fit], luettu 10.3.2023.

5 Golovchenko, Yevgeniy: Fighting Propaganda with Censorship: A Study of the Ukrainian Ban on Russian Social Media. *The Journal of Politics*, Vera Troeger (ed.), 84(2), 2022. [<https://www.journals.uchicago.edu/doi/epdf/10.1086/716949>], luettu 7.3.2023.

6 Dickinson, Peter: *Analysis: Ukraine bans Kremlin-linked TV channels*. Atlantic Council, 5.2.2021. [<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/analysis-ukraine-bans-kremlin-linked-tv-channels/>], luettu 13.3.2023.

7 Snegovaya, Maria: *Putin's information warfare in Ukraine. Soviet origins of Russia's hybrid warfare*. Russia Report 1, ISW 2015. [<https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%201%20Putin%27s%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>], luettu 7.3.2023.

8 Bray, Bill: Where Russian Information Warfare Is Failing. *Proceedings*, 144(1)/1379, US Naval Institute 2018. [<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2018/january/where-russian-information-warfare-failing>], luettu 7.3.2023.

9 Bray (2018).

10 Dickinson, Peter: *Putin is facing defeat in the information war*. Atlantic Council, 24.1.2023. [<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/putin-is-facing-defeat-in-the-information-war/>], luettu 12.3.2023.

tarinaa ja tapahtumien suhteita tarkastelemaan tarinatasoon, mielikuvia ja kertomuskeinoja käsittelevään eksistenttitasoon sekä retoriikkaa ja ilmaisua käsittelevään diskurssitasoon.¹¹

Tarinatasolla Ukrainan narratiivia on aina rakennettu sen puolesta. Vuonna 1991 tapahtuneen itsenäisyyden jälkeen rakentui narratiivi uusnatsien suosimasta ränsistyneestä ja korruptoituneesta roistovaltiosta.¹² Nämä käsitykset heijastuivat vahvasti länsimaiden aneemisista asenteista Venäjän hyökättyä maahan ensimmäistä kertaa vuonna 2014 ja pitkään sen jälkeenkin.¹³ Tästä oppineena ja kehittyneenä Ukraina on onnistunut vuonna 2022 rakentamaan itselleen selkeän ja helposti sympatiaa keräävän uuden narratiivin. Läntiseen blokkiin identifioituva Ukraina on häikäilemättömän diktaattorin mielivaltaisen väkivallan viaton uhri. Ukrainan sitkeä ja sankarillinen kansa ei taistele vain oman kansan selviytymistäistelua, vaan myös demokratian ja vapaan maailman puolesta. Se torjuu Vladimir Putinin keskeistä argumenttia ukrainalaisten, venäläisten ja valkovenäläisten ”ykseydestä” luomalla omaa tarinaansa ja vahvistamalla legitimitettiään. Venäjän laittomasta hyökkäyksestä on tehty, syystäkin, keskeinen osa Ukrainan kansan tarinaa. Ukraina on rakentanut uutta tulkintaa historiastaan, korostaen etenkin Kiovan Russia ja ensimmäisen maailmansodan jälkeistä Ukrainan kansantasavaltaa.

Eksistenttitasolla Ukraina vahvistaa tarinaansa monilla eri mielikuvilla ja keinoilla. Näistä tyypillisin on Daavid ja Goljat -mielikuvaan rakentuva narratiivi. Rohkeaa vastarintaa tekevät tavalliset kansalaiset. Ukraina on käyttänyt viestinnässään paljon taistelutahtoa nostavia myyttejä ja legendoja. Kuuluisin näistä oli varmasti ukrainalaista hävittäjä-ässä koskeva huhu, joka alkoi levitä ukrainalaisilta sosiaalisen median käyttäjiltä kansainväliseen mediaan. ”Kiovan haamun” legenda levisi kulovalkean tavoin, mutta myöhemmin keväällä 2022 Ukrainan ilmavoimat myönsi sen olevan vain myytti.¹⁴ Toinen vastaava paljon kansainvälistä huomiota saanut tapaus oli Käärmeisaaren valtaus hyökkäyksen ensimmäisinä päivinä. Saaren puolustajat tulivat kuuluisaksi siitä, kun he vastasivat antautumispyyntöön fraasilla ”*Venäläinen sotalaiva, painu vittuun!*” Pian Ukraina raportoi saaren varuskunnan tuhoutuneen ja sen miesten taistelleen viimeiseen asti. Zelenskyi palkitsi jokaisen saaren puolustajan Ukrainan sankari- kunniamitaleilla. Venäjä kuitenkin pikaisesti torjui tämän narratiivin ja ilmoitti saarten puolustajien antautuneen ja olevan vielä hengissä.¹⁵ Artikkelin kirjoitushetkellä maaliskuussa 2023 Telegramiin ilmaantui video, jossa Oleksandr Ihorovytš Matsijevs-

11 Grönholm, Pertti: Narratologia ja narratiivisuus historian tutkimuksessa. *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Eero Kuparinen (toim.). Turun yliopiston historian laitos, Julkaisuja nro 43, Painosalama Oy, Turku 1997, s. 290.

12 Horbryk, Roman & Dariya Orlova: Transmedia storytelling and memetic warfare: Ukraine’s wartime public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, Robert Govers & James Pamment (eds.), 19.11.2022. [<https://link.springer.com/article/10.1057/s41254-022-00283-1>], luettu 10.3.2023.

13 Walker, Vivian. S.: ”*Glory to the Heroes*”: Ukraine’s war for narrative credibility. US Center on Public Diplomacy, 21.3.2022. [<https://uscpublicdiplomacy.org/blog/glory-heroes-ukraine%E2%80%99s-war-narrative-credibility>], luettu 9.3.2023.

14 Bubola, Emma: Ukraine Acknowledges that ‘Ghost of Kyiv’ Is a Myth. *The New York Times*, 1.5.2022. [<https://www.nytimes.com/2022/05/01/world/europe/ghost-kyiv-ukraine-myth.html>], luettu 13.3.2023.

15 Thompson, Stuart A. & Davey Alba: Fact and Mythmaking Blend in Ukraine’s Information War. *The New York Times*, 3.3.2022. [<https://www.nytimes.com/2022/03/03/technology/ukraine-war-misinfo.html>], luettu 13.3.2023.

kyiksi tunnustettu antautunut sotilas huutaa Ukrainalle kunniaa ennen kuin hänet te-
loitetaan. Videon ilmaantumisen jälkeen Zelenskyi vaati oikeutta, palkitsi Matsijevs-
kyin korkeimmalla kunniamitalilla ja Matsijevskyin perhettä haastateltiin mediassa.¹⁶

Ukraina tuo esille kaikissa medioissa jatkuvasti yksittäisiä sankaritarinoita kaatuneista
sotilaista ja sitkeistä siviileistä. Valtion verkkosivuilla ylläpidetään Vapauden puolusta-
jat -osiota, jossa pääsee lukemaan yksittäisiä tarinoita sodan sankareista.¹⁷ Näitä ta-
pauksia Ukraina hyödyntää informaatiotodankäynnissään luodakseen inspiroivia esi-
merkkejä. Esimerkkien avulla se nostaa omaa taistelutahtoaan ja saa kansainvälistä tu-
kea. Vastaavia sankarillisia esimerkkejä on käytetty antiikin ajoista asti ja ne ovat var-
masti yksi klassisimpia propagandan tehokeinoja. Antiikin retoriikassa tämä tehokeino
tunnettiin käsitteellä *eksemplum*, joka korosti esimerkkitaupauksilla yhteisöllisyyttä ja yh-
teisön moraalista konsensusta. Esimerkkitarinat konkretisoivat yhteisiä arvoja ja toi-
mivat mallina ja toimintaohjeena.¹⁸ Nykyaikainen ”viraali eksemplum” on palannut
takaisin antiikin juurilleen: tarinan todenperäisyydellä tai tarkkuudella ei ole erityisem-
min väliä, vaan tarkoitus on vahvistaa omaa yhteisöä.¹⁹

Sankaritarinoiden lisäksi kansainvälisen yleisön tukea pyritään saamaan venäläisten
julmuuksien avoimella raportoinnilla. Lukujen sijaan Ukraina on korostanut aivan ta-
vallisten yksilöiden kärsimystä ja tuonut heidän tarinoitaan haastattelujen ja uutisten
muodossa esiin. Venäjän sisäiseen informaatiotilaan se on pyrkinyt vaikuttamaan eri
tavoin, mutta useimmat käytetyt menetöt ovat kuitenkin hyvin klassisia propaganda-
tekniikoita. Esimerkiksi Zelenskyi on vedonnut suoraan Venäjän kansaan. Ukraina on
koettanut nostaa Putin-vastaista mielialaa julkaisemalla venäläisillä Telegram-kanavilla
kuvia ja videoita kaatuneista venäläisistä.²⁰ Vaikuttamiskeinona tämä on riskialtis, sillä
lopputulos voi olla päinvastainen kuin toivottu. Tämän lisäksi Ukraina on julkaissut
sotavankien haastatteluja²¹ sekä venäläissotilaiden kaapattuja puhelinsoittoja ja teksti-
viestejä.²² Näissä tapauksissa viestin autenttisuutta on lähes mahdoton todentaa. So-
tavankien haastattelu on myös yksi vanhimmista propagandakonsteista. Ukraina on
luonut narratiivin pelokkaasta, surkeasti koulutetusta, aliravitusta nuoresta venäläisva-
rusmiehestä, joka on pakotettu taistelemaan veljeskansaa vastaan.²³ Tällä pyritään he-
rättämään venäläisissä perheissä huoli läheisistään rintamalla ja lietsoa sodanvastai-

16 Tondo, Lorenzo: Zelenskiy awards Hero of Ukraine to PoW killed by Russian forces. *The Guardian*,
12.3.2023. [<https://www.theguardian.com/world/2023/mar/12/ukraine-identifies-pow-killed-by-russians-as-oleksandr-igorevich-matsievskyi>], luettu 14.3.2023.

17 Defenders of Freedom. War.ukraine.ua. [<https://war.ukraine.ua/heroes/>], luettu 14.3.2023.

18 Mäkelä, Maria & Laura Karttunen: Kokemuksellisuus, mallitarinat ja eksemplarisuus tarinallisen yksilö-
journalismin valtakaudella. *Kertomuksen
keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa*. Mikko T. Virtanen, Pirjo Hiidenmaa & Jyrki Nummi (toim.).
Gaudeamus, Tallinna 2020, s. 291.

19 Sama, s. 301.

20 Harwell, Drew: The gory online campaign Ukraine hopes will sow anti-Putin dissent probably violates the
Geneva Conventions. *The Washington Post*, 3.3.2022.
[<https://www.washingtonpost.com/technology/2022/03/03/telegram-russian-war-dead-ukraine-pows/>],
luettu 10.3.2023.

21 Harding, Luke: Demoralised Russian soldiers tell of anger at being ‘duped’ into war. *The Guardian*,
4.3.2022. [<https://www.theguardian.com/world/2022/mar/04/russian-soldiers-ukraine-anger-duped-into-war>], luettu 13.3.2023.

22 Boffey, Daniel & Pjotr Sauer: ‘We were allowed to be slaughtered’: calls by Russian forces intercepted. *The
Guardian*, 20.12.2022. [<https://www.theguardian.com/world/2022/dec/20/we-were-allowed-to-be-slaughtered-calls-by-russian-forces-intercepted>], luettu 10.3.2023.

23 Thompson & Alba (2022).

suutta. Ukraina pyrkii informaatioidankäynnillään lannistamaan Venäjän kotirintaman. Samalla se vahvistaa omaa kotirintamaansa ja valaa taistelutahtoa luomalla kuvan heikommasta vastustajasta.

Venäjän narratiivin hiljentämisen lisäksi Ukraina pyrkii käyttämään kansainvälistä huomiota omiin tarkoituksiinsa. Pitääkseen sotakoneistonsa käynnissä, tarvitsee se ulkomailta sympatian ja moraalisen tuen lisäksi materiaalista apua. Saavuttaakseen parhaimman tehon Ukraina muokkaa taitavasti viestintäänsä koskettamaan kohdeyleisöään. Tätä havainnollistaa parhaiten sen viesti länsimaille. Ison-Britannian yleisöön vedotaan viittaamalla Winston Churchilliin²⁴, Yhdysvalloissa syyskuun 11. päivän terroritekoihin ja Martin Luther King Junioriin²⁵. Suomen yleisöä pyrittiin puolestaan hurmaamaan viittaamalla talvisodan muistoon ja vertaamalla Suomen ja Ukrainan historiaa keskenään.²⁶

Ukrainan käyttämä retoriikka on tunteikasta ja tilanteen vuoksi luonnollisesti dramaattista. Retoriikka on sävyllään ankaraa ja mustavalkoista. Viestin sisältö on selkeä taistelu hyvän ja pahan välillä. Ilmaisuu on korkealentoista ja samalla syyllistävä: jos länsi ei auta nopeasti, kaatuu Ukraina ja koko muu Eurooppa pian perässä. Tämä suora ilmaisutapa on selkeä ja kuvaa hyvin Ukrainan kiirettä ja hätää. Esimerkiksi Zelenskyi puhuu ankarasti ja uhmakkaasti hyödyntäen mestarillisesti laajan kuulijakuntansa tunneskaalaa. Viestinnässä yleisesti Ukraina on onnistunut herättämään kuulijoissaan surua, vihaa, toivoa ja tarmokkuutta. Ukraina on onnistunut hyödyntämään presidentinsä ammattitaitoa ja retorisia taitoja ensiluokkaisesti. Hänestä on tullut informaatioidankäynnin kannalta maalleen merkittävä voimavara ja Time-aikakauslehti palkitsi hänet 2022 vuoden henkilöksi.²⁷

Sosiaalinen media sanansaattajana

Vahvan narratiivin ohella Ukraina on onnistunut mainiosti levittämään propagaandaansa perinteisten medioiden lisäksi modernilla ja dynaamisella tavalla. Venäjän laajamittaisen hyökkäyksen toisena päivänä Ukrainan informaatiotilassa liikkui huhuja Zelenskyin pakenemisesta ja armeijan antautumisesta. Zelenskyi vastasi tähän julkaisemalla selfie-videon, jossa hän ja hallinnon edustajat toteavat yksinkertaisesti, etteivät he ole lähteneet mihinkään.²⁸ Viesti oli yksinkertainen, tehokas ja Ukrainalle toivoa luova. Tätä seurasi pian uutisointi, jonka mukaan Zelenskyi oli kieltäytynyt amerikkalaisten evakuoitajarjouksesta ja väitetysti todennut: ”Tarvitsen ammuksia, en kyytiä.”²⁹ Tämä sementoi Zelenskyin aseman ja antoi Ukrainan informaatioidankäynnille jo ronskin etumatkan Venäjän vastaavaan. Tätä tuettiin myös kansainvälisellä

24 Kuenssberg, Laura: Ukraine: Volodymyr Zelensky invokes Winston Churchill as he appeals to MPs. *BBC News*, 8.3.2022. [<https://www.bbc.com/news/uk-politics-60667964>], luettu 12.3.2023.

25 Ryan, Missy; Ellen Nakashima, Michael Birnbaum & David L. Stern: Outmatched in military might, Ukraine has excelled in the information war. *The Washington Post*, 16.3.2022. [<https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/03/16/ukraine-zelensky-information-war/>], luettu 13.3.2023.

26 Heiskanen, Heikki: Analyysi: Zelenskyi vetosi suomalaisiin talvisodan muistoon ja koulutusmaaineen avulla. *Yle*, 8.4.2022. [<https://yle.fi/a/3-12396631>], luettu 13.3.2023.

27 Shuster, Simon: Time 2022 person of the year: Volodymyr Zelensky. *Time*, 7.12.2022. [<https://time.com/person-of-the-year-2022-volodymyr-zelensky/>], luettu 13.3.2023.

28 Talant, Bermet: Russia is losing the information war. *The Interpreter*, Lowy Institute, 1.3.2022. [<https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/russia-losing-information-war>], luettu 13.3.2023.

29 Braithwaite, Sharon: Zelensky refuses US offer to evacuate, saying ‘I need ammunition, not a ride’. *CNN*, 26.2.2022. [<https://edition.cnn.com/2022/02/26/europe/ukraine-zelensky-evacuation-intl/index.html>], luettu 12.3.2023.

avulla, sillä Venäjän hyökättyä riensivät monet PR-yritykset ja konsulttifirmat Ukrainan avuksi.³⁰ Ukraina on saanut narratiivinsa puolustuksessa apua myös kansainvälisiltä journalisteilta ja aktivistijärjestöiltä.

Ukrainan informaatioidankäynnin menestyksen takana ei ole pelkästään presidentin persoona, vaan myös sosiaalisen median aseistus. Ukrainan valtion virastot viestivät aktiivisesti lähes kaikilla sosiaalisen median alustoille. Ne ovat mukautuneet eri alustojen tyypillisiin käyttäjäryhmiin ja trendeihin. Lähinnä nuorille suunnatulla Ukrainan valtion TikTok-tilillä on koskettavien videoiden lisäksi Venäjää pilkkaavia meemejä, muotinäytöksiä, sekä kokkaus-, tanssi- ja kissavideoita.³¹ Kanavan ylivoimaisesti suosituin video on ukrainalaisesta sotilaasta, joka kohtaa isoäitinsä uudelleen Hersonissa. Videon kuvauksessa on todettu videon esittävän hyvin minkä puolesta he taistelevat. Video kuvaa hyvin myös Hersonin vapauttamisen emotionaalista aspektia.³² Twitterissä puolestaan esimerkiksi Ukrainan puolustusministeriö jakaa kuvamateriaalia taisteluista sekä meemejä, tietoisuuksia ja tarinoita kaatuneista sankareista ja painostaa muita maita materiaaliseen tukeen.³³ Tällä mukautumiskyvyllä Ukrainan virallinen viestintä saavuttaa tavalla tai toisella lähes jokaisen väestöryhmän lähes jokaisessa maassa.

Vain murto-osa Ukrainan viestinnästä on sen virallisten some-tilien tuotosta. Ukraina on suorittanut eräänlaisen digitaalisen mobilisaation, jossa sen tavalliset kansalaiset ovat alkaneet tuottamaan informaatiota sotaponnistusten eteen. Nykyaikaisessa informaatioidossa joka ikinen yksilö pystyy puhelimellaan tuottamaan propagandaa, oli se sitten meemien, videoiden tai twiittien muodossa. Ukrainan kansalle tämä on mahdollisuus osallistua kansallisen narratiivin muokkaukseen ja eräänlaiseen kansalaisjournalismiin.³⁴ Tämä luo täten merkittävän edun Ukrainalle, sillä venäläisiltä ei vastaavaa yritystä näy. Venäjä on kaiken lisäksi pyrkinyt estämään kansalaisiltaan Facebookin ja Twitterin käytön, samalla sensuroiden YouTubeen ja TikTokiin sisältöä rajusti.³⁵

Ukrainan armeija hiljaisella hyväksynnällään hyödyntää viestinnässään influenssereita ja heidän laajoja verkostojaan. Nämä niin sanotut sotilasinfluensserit julkaisevat itsenäisesti runsaasti kuvamateriaalia taistelulentiltä. Näistä tunnetuimpia lienevät dronevideot.³⁶ Ukrainan armeijan palveluksessa olevat sotilaat ovat julkaisseet runsaasti videomateriaalia rintamalta, tuoden sodan karuuden ennennäkemättömällä tavalla esiin. Julkaisut ovat näennäisesti itsenäisiä, mutta niissä on todennäköisesti käytetty päällystön harkintaa ja kontrollia. Täten sodasta ja sen etenemisestä voidaan lähettää toivottu ja hallittu kuva, pitäen narratiivi tiukasti hallussa. Sotilastaustan lisäksi myös monet siviilit kertovat omia kokemuksiaan sodan keskellä elämisestä. Esimerkiksi sodan ensimmäisinä viikkoina viraaliksi levisi kiovalaisessa pommisuojoissa kuvattu video, jossa

30 Butler, Michael: Ukraine's information war is winning hearts and minds in the West. *The Conversation*, 12.5.2022. [<https://theconversation.com/ukraines-information-war-is-winning-hearts-and-minds-in-the-west-181892>], luettu 10.3.2023.

31 Ukrainan valtion virallinen TikTok-tili. [<https://www.tiktok.com/@ukraine.ua>], luettu 10.3.2023.

32 A Ukrainian soldier approaches his home in Kherson where his grandma meets him, kneeling to the ground. [<https://www.tiktok.com/@ukraine.ua/video/7165214709770177798>], luettu 10.3.2023.

33 Ukrainan valtion virallinen Twitter-tili. [<https://twitter.com/DefenceU/>], luettu 10.3.2023.

34 Specia, Megan: 'Like a Weapon': Ukrainians Use Social Media to Stir Resistance. *The New York Times*, 25.3.2022. [<https://www.nytimes.com/2022/03/25/world/europe/ukraine-war-social-media.html>], luettu 13.3.2023.

35 Perez, Christian & Anjana Nair: Information Warfare in Russia's War in Ukraine. *Foreign Policy*, 22.8.2022. [<https://foreignpolicy.com/2022/08/22/information-warfare-in-russias-war-in-ukraine/>], luettu 13.3.2023.

36 Helmus, Todd C.: *The Ukrainian army is leveraging online influencers. Can the US military?* War on the Rocks, 1.3.2023. [<https://warontherocks.com/2023/03/the-ukrainian-army-is-leveraging-online-influencers-can-the-u-s-military/>], luettu 13.3.2023.

8-vuotias kiovalaistytö Amelia Anisovitsh laulaa Disneyn *Frozen*-elokuvasta tutun ”Let It Go” -kappaleen.³⁷ Videon jälkeen Anisovitsh on vetänyt esityksiä ympäri Eurooppaa ja esiintynyt lukuisissa tv-ohjelmissa.³⁸

Vastaavat ilmiöt kuvaavat hyvin viattomien siviilien sopeutumista katastrofaaliseen tilanteeseen ja herättävät voimakkaita tunteita vastaanottajassa. Anisovitshin kaltaiset henkilöt toimivat inhimillisinä kasvoina koko konfliktille ja heidän avullaan pyritään varmistamaan, ettei länsimainen yleisö kyllästy tai unohda Ukrainan tilannetta. Emotionaalisen vaikuttavuuden kannalta yksilötarinat ovat ylivertaisia, sillä vastaanottaja asettuu kokijan puolelle. Ihmisten omat kognitiiviset vinoumat antavat usein myös enemmän painoarvoa konkreettiselle yksittäistapaukselle kuin yleiskuvulle. Yksilötarinoiden esille nostaminen saa yleisön huomion kiinnittymään tunteisiin ja yksilötason seurauksiin.³⁹

Huumori on ollut läpi historian erityisen toimiva tehokeino propagandassa. Sen avulla voi vahvistaa omaa narratiivia ja levittää tätä hyvin yksinkertaistetussa ja ikimuistoisessa muodossa. Sillä voidaan muokata vakavasta viestistä viihdyttävä, kevyt ja helpposti prosessoitava.⁴⁰ Kiitos brittipilapiirtäjien ja -propagandistien, on Napoleonin sodista meille jäänyt tähän päivään asti mielikuva Napoleonista erittäin lyhyenä sotapäällikkönä. Ukraina on onnistunut puolustustaistelussa aseistamaan huumorin käyttötarkoituksiinsa erinomaisesti. Hyökkäyksen edetessä alkoi internettiin ilmestyä videoita, joissa ukrainalaiset maanviljelijät vetävät traktorilla (hylättyjä) venäläisiä panssarivaunuja pois.⁴¹

Tästä tuli sosiaalisessa mediassa valtava viraalihitti, joka korosti ukrainalaista narratiivia pelottomasta ja sisukkaasta kansasta, tehden samalla vastustajansa naurunalaiseksi. Ukrainan informaatiopuolustus on moderni, ja meemien tehokas käyttö on siitä ensiarvoisen hyvä todiste. Ukrainan viralliset some-tilit ovat kaikilla somealustoilla läpi sodan pumpanneet erilaisia meemejä ja huumoripäivityksiä, missä pilkataan Venäjää ja sen narratiivia. Ukraina on pysynyt jatkuvasti vaihtuvien trendien mukana ja muokannut niitä viestintäänsä soveltuviksi. Ukraina käyttää meemejä ja huumoria tehokkaasti hyväkseen levittääkseen omaa narratiiviaan venäläisen vastaavan kustannuksella. Luonnollisesti Ukrainan valtio ei ole ”meemitehtailussa” yksin, vaan saa se runsaasti kallisarvoista apua ukrainalaisten lisäksi myös tavallisilta internetikäyttäjiltä ympäri maailmaa.

Tämän sodan erikoisimpia ilmiöitä on ehdottomasti NAFO⁴²-niminen meemi- ja aktivistiryhmä. Tavallisista kansalaisista, journalisteista ja tutkijoista koostuva NAFO on

37 Nurmi, Minea: Ukrainalaistytön laulu liikutti kiovalaisessa pommisuojoissa: ”Edes miehet eivät voineet pidätellä kyyneliään”. *Iltalehti*, 7.3.2022. [<https://www.iltalehti.fi/iltvuutiset/a/9c81d4fb-533b-4b1d-8239-d4ed261219c7>], luettu 7.3.2023.

38 Lewis, Isobel: Girl behind viral ‘Let It Go’ video from bomb shelter surprised by West End cast of *Frozen*. *The Independent*, 25.2.2022. [<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/theatre-dance/news/let-it-go-ukraine-bomb-shelter-frozen-b2251273.html>], luettu 13.3.2023.

39 Mäkelä & Karttunen (2020), s. 284.

40 Chernobrov, Dmitry: Strategic humour: Public diplomacy and comic framing of foreign policy issues. *The British Journal of Politics and International Relations*, 24(2), Political Studies Association 2022. [<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13691481211023958>], luettu 7.3.2023.

41 Radio Free Europe & Radio Liberty: *Ukrainian Tractors Versus Russian Armor*, 16.3.2022.

[<https://www.rferl.org/a/ukraine-russian-invasion-tanks-towed-tractors/31756402.html>], luettu 13.3.2023.

42 North Atlantic Fella Organization.

ottanut tehtäväkseen levittää Ukraina-myönteisiä meemejä, torjua venäläistä disinformaatiota ja kerätä varoja Ukrainan armeijalle.⁴³ Meemien tehtäminen on helppo ja halpa tapa levittää omaa narratiivia tehokkaasti ja nopeasti. Harvoin täysin totuuteen perustuvista meemeistä jää usein katsojalleen vaikeasti kitkettävissä olevia mielikuvia ja täten meemit ovat vaikuttavuudessaan aivan omaa luokkaansa.

Vaikutuksen arviointia

Kuinka hyvin Ukraina on onnistunut narratiivinsa levityksessä? Informaatio-osodan konkreettista tehoa on lähes mahdotonta tarkasti määritellä. Voidaan kuitenkin väittää, että Ukraina on viestinnässään onnistunut vähintään kiitettävästi. Se on nauttinut erityisen suurta suosiota ympäri Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa. Tämä valtava suosio on auttanut sitä painostamaan muita maita aseapuun ja samalla yksittäiset varainkeruuhankkeet ovat olleet menestyksekkäitä. Ukraina hallitsee täysin narratiivia länsimaaisessa informaatiotilassa. Ukrainan sotatilannenarratiivi on purrut Suomessa ja Länsi-Euroopassa ajoittain jopa liiankin hyvin. Julkisessa keskustelussa Venäjän sotilaallista potentiaalia aliarvioidaan jatkuvasti ja Ukrainan vastaavaa yliarvioidaan. Tämä on osoitus siitä, että lähes kaikki saamamme tieto sotatilanteesta on puhtaasti ukrainalaisten hallitusti tuottamaa. Ukrainan menestyksen puolesta puhuu myös se, että Venäjä on omissa informaatio-operaatioissa keskittynyt enemmän länsivastaisuuden levittämiseen globaalissa etelässä sekä oman sisäisen informaatiotilan hallintaan.⁴⁴ Jonkinlaista yritystä Venäjällä on lännessä ollut informaatiovaikuttamisen saralla, mutta sanktiot, venäläisten sulkeminen sosiaalisen median palveluista ja sosiaalisen median suuryritysten aktiiviset toimet ovat riistäneet siltä toimintatilan lännessä.⁴⁵

Ukrainan viestintä on onnistunut myös sisäisesti, sillä Ukrainan kansa on historiallisesti yhtenäistynyt. Huhtikuussa 2022 tehdyssä kyselyssä 94 prosenttia ukrainalaisista piti demokraattista järjestelmää elintärkeänä ja 87 prosenttia kyselyyn vastanneista koki vahvaa optimismia Ukrainan tulevaisuudesta.⁴⁶

Lopuksi

Ukrainan sota tarjoaa arvokkaita oppitunteja informaatio-osodankäynnin ja median hyödyntämisen näkökulmasta. Kriisitilanteessa narratiivien hallinta on osoittautunut suorastaan elintärkeäksi ja sen hallinta vaatii aktiivista ja lakkaamatonta taistelua informaatiotilassa. Tätä tukeakseen valtion viestinnän on oltava luovaa, selkeää, dynaamista ja nopeasti eri tilanteisiin adaptoituvaa. Sen on opittava hallitsemaan lähes täydellisesti

43 *The Economist*: A virtual army of impish cartoon pooches is waging war on Russia, 31.8.2022.

[<https://www.economist.com/europe/2022/08/31/a-virtual-army-of-impish-cartoon-pooches-is-waging-war-on-russia>], luettu 13.3.2023.

44 Bronk, Christopher; Gabriel Collins & Dan Wallach: *Cyber and Information Warfare in Ukraine: What Do We Know Seven Months In?* Baker Institute, 6.9.2022. [<https://www.bakerinstitute.org/research/cyber-and-information-warfare-ukraine-what-do-we-know-seven-months>] luettu 10.3.2023; US Department of State: *Yevgeniy Prigozhin's Africa-Wide Disinformation Campaign*. 4.11.2022. [<https://www.state.gov/disarming-disinformation/yevgeniy-prigozhins-africa-wide-disinformation-campaign/>], luettu 10.3.2023.

45 Bushwick, Sophie: Russia's Information War Is Being Waged on Social Media Platforms. *Scientific American*, 8.3.2022.

[<https://www.scientificamerican.com/article/russia-is-having-less-success-at-spreading-social-media-disinformation/>], luettu 13.3.2023.

46 US Department of State: *Russia's War on Ukraine: Six Months of Lies, Implemented*. 24.8.2022.

[<https://www.state.gov/disarming-disinformation/russias-war-on-ukraine-six-months-of-lies-implemented/>], luettu 13.3.2023.

sosiaalisen median alati vaihtuvaa toimintaympäristöä. Kansallisen narratiivin on oltava selkeä ja vetävä, makaaberisti ajateltuna jopa viihdyttävä. Viestintä ei ole enää kuitenkaan pelkästään valtion vastuulla, vaan se on konfliktitilanteissa osattava joukkoistaa. Informaatiovaikuttamisesta käyty keskustelu yleensä kuvaa läntisen demokration erityisen alttiiksi disinformaatiolle. Ukraina on kuitenkin osoittanut, että demokraattinen ja vapaa järjestelmä sopii erityisen hyvin joukkoistetun informaatiopuolustuksen pohjaksi. Tämä vaatii kuitenkin kansalta runsaasti resilienssiä sekä digi- ja medialukutaitoa, sillä kriisien aikana yhteiskunta on erityisen altis dis- ja misinformaatiolle.